

6. ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УСТАНОВА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У ЗАШТИТИ ДЕЦЕ ОД ДЕЧИЈИХ БРАКОВА ЗА 2024. ГОДИНУ

Увод

На основу Инструкције о начину рада центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечијих бракова (бр. 551-00-00100/2019-14 од 20.05.2019. године), сагласно тачки 15. Републички завод за социјалну заштиту подноси **шести извештај**.

Подаци о деци жртвама дечијег брака прикупљају се из три групе установа социјалне заштите: из центара за социјални рад¹, Центра за заштиту жртава трговине људима² и Центара за породични смештај и усвојење³. За потребе прикупљања података, за сваку од наведених институција, сачињен је образац који се иновира сваке године у складу са уоченим потребама и трендовима и који садржи податке дефинисане Инструкцијом.

Овај извештај приказује податке за 2024. годину (период од 01.01. до 31.12.2024.) и најпре ће бити приказани и интерпретирани подаци ЦСР, затим Центра за заштиту жртава трговине људима а на крају подаци из Центара за породични смештај и усвојење.

Почев од 2019. године, када је Републички завод за социјалну заштиту започео са прикупљањем података о деци жртвама дечијег брака, уочено је да су сваке године ромска деца та која су највише погођена дечијим браком, те су у овом извештају посебно обрађени и приказани подаци за најважније индикаторе који се односе на децу ромске националне припадности и њихове родитеље.

Извештај је доставило 85,3% центара за социјални рад (145 ЦСР), укључујући и центре са територије Косова и Метохије (Вучитрн, Ранилуг, Звечан, Штрпце и Србица).

¹ Почев од 2019. године

² Почев од 2019. године

³ Почев од 2022. године

1.1. Центри за социјални рад

1.1.1. Евиденција деце жртава дечијег брака у ЦСР

У 2024. години 51 или 30% од укупног броја ЦСР на територији Републике Србије имали су на својој евиденцији децу жртве дечијег брака (Табела 1).

Табела 1 – Број деце жртава дечијег брака у 2024. години према седишту надлежног ЦСР

Седиште ЦСР	Број деце жртава дечијег брака
Нови Сад	37
Лесковац	13
Бојник, Врање, Зрењанин, Краљево	7
Богатић	6
Кикинда	5
Бачка Паланка, Нови Пазар, Беочин, Стара Пазова, Шабац	4
Алибунар, Крагујевац, Крушевац, Лебане, Мајданпек, Ниш, Пирот, Суботица, Чока, ГЦСР Сопот, ГЦСР Сурчин	3
Топола, Тител, Зајечар, Књажевац, Кула, Параћин, Смедерево, Србобран, ГЦСР Младеновац	2
Алексинац, Бач, Деспотовац, Димитровград, Жабари, Кладово, Кучево, Лозница, Лајковац, Мали Иђош, Осечина, Пожега, Пријепоље, Рума, Трстеник, Ћићевац, Чајетина	1

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР 2024.

Највећи број случајева у вези дечијег брака пријавио је Нови Сад (37), Лесковац (13) и 7 деце су имали: Бојник, Врање, Зрењанин и Краљево.

У овом извештајном периоду податке није доставило 25 (14,7%) центара за социјални рад, и поред упућених ургенција. У сваком случају, у односу на прошли извештајни период (за 2023. годину) повећао се број центара који не достављају извештај о овој појави. Основано је претпоставити да је због новог система евидентирања и документовања стручног рада (СОЗИС) отежано прикупљање свих врста података. Међутим, може се поставити и питање колико је ова тема значајна за поједине средине у односу на друге врсте проблема који су заступљени у неким центрима за социјални рад, као и да се извештавање доживљава као додатни наметнути посао који није у приоритету. Нпр. Центар за социјални рад Нови Бечеј је доставио обавештење да нема деце жртава дечијег брака, што је веома забрињавајуће, имајући у виду број Рома који живе на тој територији и посебно, што на том подручју делује веома активна организација цивилног друштва „Удружење Рома Нови Бечеј“ која је радила и специјализоване програме за спречавање дечијег брака и у сталном је контакту са потенцијалним жртвама ове појаве. Слична је ситуација и у Београду, где извештај нису доставила четири одељења (Земун, Обреновац, Савски Венац и Чукарица), и потпуно је јасно да 9 деце жртава дечијег брака за град Београд представља потпуно нереалну ситуацију, те се са сигурношћу може тврдити да су центри радили са већим бројем деце

и да је неадекватно евидентирање и документовање рада на овом проблему узрок ове нереалне слике.

Дакле, можемо говорити о различитим срединама⁴ у којима је ова појава препозната, а самим тим постоји и основ за конкретне активности и на нивоу појединачног случаја, али и на нивоу локалне заједнице.

1.1.2. Најважније карактеристике деце жртве дечијег брака на евиденцији ЦСР

Током 2024. године центри за социјални рад идентификовали су **177 деце** жртава дечијег брака од којих 19 (10,73%) дечака, и 158 (89,27%) девојчица. Током 2024. године од укупно идентификоване деце, на дан 31.12.2024. године на евиденцији центара налазило се 130 деце, а центри за социјални рад, на захтев суда дали су налаз и мишљење за склапање малолетничког брака за 41 дете, од којих је два дечака.

Подаци о националној припадности указују да дечији брак постоји у многим националним мањинама на територији Републике Србије, али је такође очигледно да је ова појава најраспрострањенија међу децом ромске националности, те је од укупног броја деце - **ромске деце 117 (66,10%) и то 102 девојчице од којих је 39 (33,33%) узраста млађег од 16 година.**

Табела 2 - Удео ромске деце која су 31.12.2024. и даље на активној евиденцији ЦСР у односу на укупан број деце жртава дечијег брака која су на активној евиденцији ЦСР 31.12., 2019 – 2024. (%)

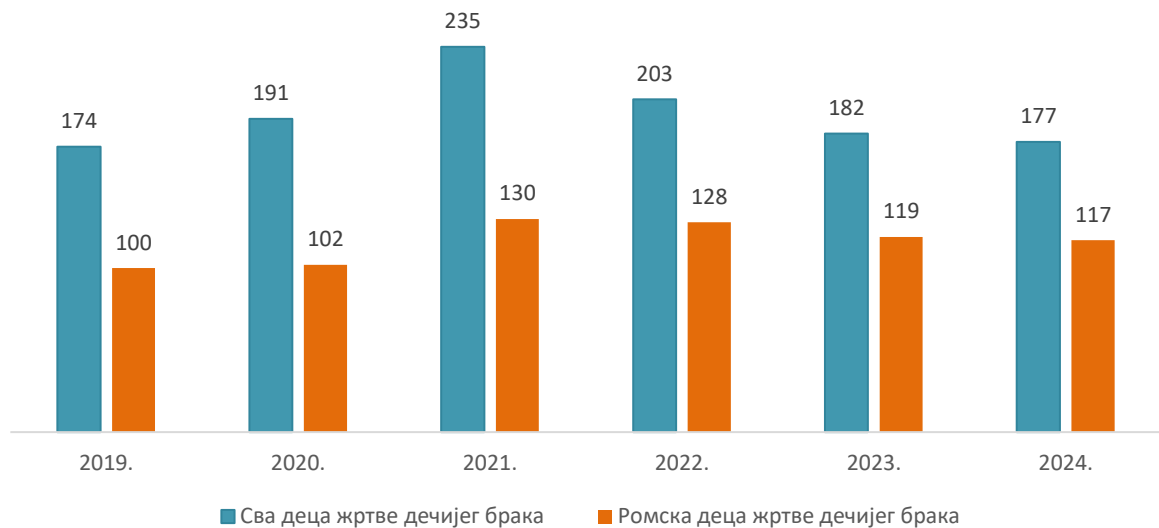
2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.	просек 6 година
60,3	44,9	54,4	59,5	63,4	69,2	58,6

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2024.

У 2024. години за 17 деце не постоји податак које су националности, а 5 деце се изјашњавају као Бошњаци. Евидентирано је двоје румунске деце и двоје деце из мешовитог брака.

⁴ Различите у смислу региона и области на нивоу Републике Србије

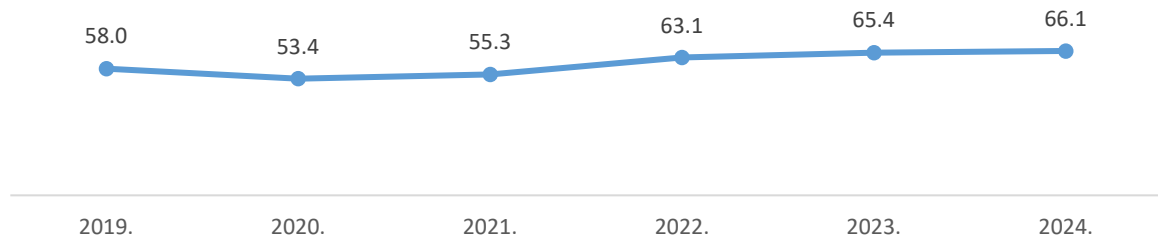
Графикон 1 – Деца жртве дечијег брака на евиденцији ЦСР, 2019 – 2024.

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2024.

Иако се у односу на 2019. годину укупан број евидентираних деце повећао за 1,7%⁵, број евидентираних ромских деце жртве дечијег брака повећан је за 17%. **Посматрано у шестогодишњем периоду, удео ромске деце (већином девојчица – 87,2%) највиши је управо у 2024. години и износи 66,1%** што је више од шестогодишњег просека који износи 60,2%. (Графикон 2).

Графикон 2 – Удео ромске деце у укупном броју деце жртва дечијег брака, 2019 – 2024. (%)

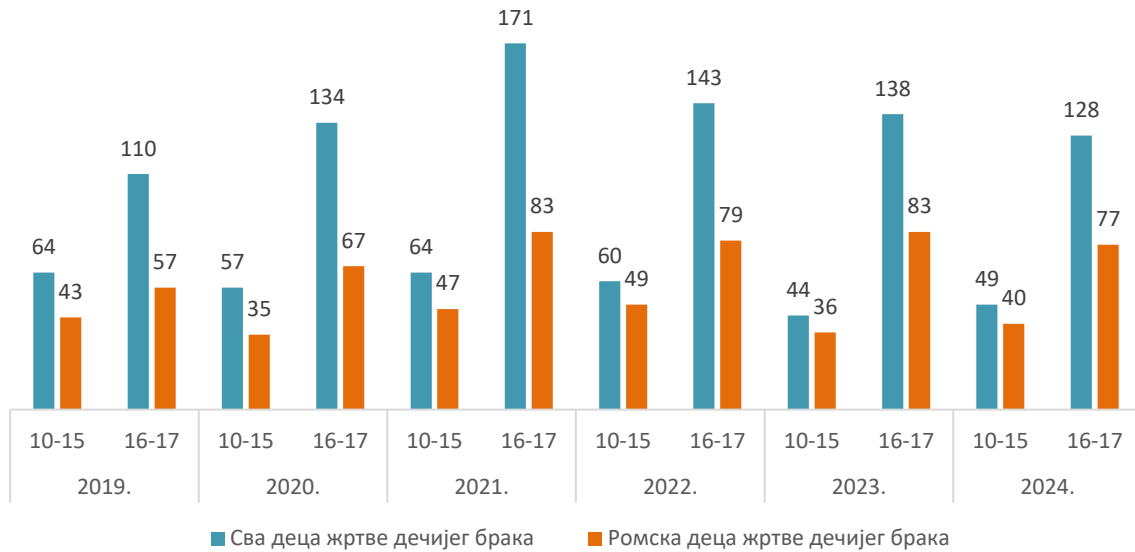

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2024.

Међу идентификованом децом доминира узраст од 16 и 17 година (128 деце - 72,3%), али није занемарљив ни број од 49 (27,7%) деце млађе од 16 година, која су посебно погођена дечијим браком на том изразито ниском узрасту (Графикон 3). Јасно је да дечији брак погађа девојчице, посебно на овом изразито ниском календарском узрасту јер од 49 деце испод 15 година – 48 су девојчице.

⁵ Мада посматрано у односу на 2021. годину, када је евидентирано највише деце (235), број деце се смањило за 24,7%

Графикон 3 – Деца жртве дечијег брака према узрасту, 2019 – 2024.

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2024.

У овој групацији деце у посебном фокусу треба да буду здравствени ризици које носи рано ступање у интимне односе, а пре свега трудноће које иду уз дечије бракове. У ромској популацији је значајно већи удео девојчица млађих од 16 година и он износи 34,2% у 2024. години.

На питање о регулисаном грађанско правном статусу који подразумева одређен ЈМБГ за дете, регулисано држављанство и родитеља и детета, уписану чињеницу рођења у матичну књигу рођених, центри су дали податке да 9 деце, од којих је 6 ромског порекла, нема у потпуности регулисану наведену комплетну личну документацију, и то: једно дете нема регулисано пребивалиште, 1 дете нема здравствену књижицу и 6 деце нема личну карту.

Од укупног броја деце жртава дечијег брака, 22 (12,43%) деце је без родитељског старања, а 155 (87,6%) имају једног или оба родитеља. Када су у питању ромска деца, укупно 17 деце је без родитељског старања (85,5%): 10 девојчица и један дечак су узраста од 16 до 17 година и 6 девојчица је млађе од 15 година.

С обзиром да је у посматраном шестогодишњем периоду, удео деце под родитељским старањем континуирано висок, са просечним уделом од 87,9% у шестогодишњем периоду, јасно је да су **родитељи** одговорни за склапање дечијег брака, односно да подстичу, подржавају или, у најмању руку, **имају позитиван став** у односу на ову појаву. Самим тим, јасно је да су родитељи деце у ризику од дечијег брака обавезна групација са којом је потребно радити.

Дакле, **реализација саветодавног рада, али и примена мера породично правне заштите са родитељима и посебно радионице које изводе невладине организације специјализоване за тему дечијих бракова, су неопходне активности у планирању смањења дечијих бракова.**

У наредном извештајном периоду потребно је посебну пажњу обратити на статус родитељског права, посебно за децу жртве дечијег брака млађу од 15 година. Према актуелном извештају центара за социјални рад планира се или се води поступак лишења родитељског права родитеља за 126 деце (за 23 мајке и 6 очева се планира покретање поступка лишења, а у 2 случаја је покренут поступак у односу на оба родитеља и за 95 се планира покретање поступка за оба родитеља). У ромској популацији деце, за 87 родитеља центар планира или води поступке лишавања родитељских права. Оно што је непознаница односи се на повод и конкретан разлог за ове поступке. **Наиме, непознаница је да ли се ради о насиљу везаном за дечији брак, или је покретање поступака последица низа других пропуста у родитељском функционисању.**

Осим деце без родитељског старања, којих је у 2024. години било 22, подаци показују да су под старатељством налази и незнатан број деце за чије родитеље још увек нису покренути или окончани поступци за лишавање родитељског права (мера старатељске заштите примењена је за 25 деце), и то 14 деце је под непосредним старатељством надлежног центра за социјални рад, а остали за старатеља имају неког сродника (8) или неко друго физичко лице (3 - хранитељи). **Имајући у виду да се за 126 деце планира или води поступак лишења родитељског права родитеља, основано је питање да ли је старатељска заштита примењена у свим случајевима где постоји потреба за њом?**

У 2024. години развојне и здравствене сметње или инвалидитет има 17 деце, а ради се о интелектуалном инвалидитету (10) и поремећају понашања и/или тежем емоционалном проблему (7), а 161 (90,96%) деце је без здравствених сметњи и инвалидитета.

Образовни статус идентификоване деце жртава дечијег брака у 2024. години веома је разнолик:

- **18 дете не похађа основну школу, а основношколског је узраста**
- 10 деце похађа редовно основну школу
- 2 детета не похађа специјалну основну школу иако је уписано
- 4 детета похађа специјалну основну школу
- **60 деце не похађа средњу школу, а средњошколског узраста је**
- 29 деце похађа редовно средњу школу
- 2 детета похађа специјалну средњу школу
- 1 дете је уписано али не похађа специјалну средњу школу
- 46 завршило основну школу
- 1 дете похађа школу за основно образовање одраслих
- **4 детета никада нису била укључена у образовни процес**

За ромску популацију деце погођене дечијим браком ситуација са образовањем је још неповољнија. Током 2024. године:

- средњу школу није похађало а средњошколског је узраста 33,33% деце
- 13,67% не похађа основну школу а основношколског је узраста
- **средњошколско образовање није окончало нити једно ромско дете из ове групације деце.**

Посматрано у шестогодишњем периоду, добија се још неповољнија слика образовног статуса ромске деце:

- просечан удео ромске деце која не похађају основну школу у укупном броју деце која не похађају основну школу је 83,5%
- просечан удео ромске деце која не похађају средњу школу у укупном броју деце која не похађају средњу школу је 61,5%
- просечан удео ромске деце која никада нису ишла у школу у укупном броју деце која никада нису ишла у школу је 72,2%

У односу на тип насеља у којем живе деца жртве дечијег брака, посматрано у шестогодишњем периоду, може се констатовати да нема битне разлике између урбаних и руралних средина. Гетоизираност и изолација (понекад и свесна самоизолација на тему дечијег брака) јесте често препрека за досезање до популације која је најугроженија праксом дечијих бракова.

Неинтегрисаност породице у локалну заједницу, живот у изолованим и неусловним насељима је веома значајан фактор за појаву и одржавање дечијег брака, а посебно погађа ромску децу која живе у оваквим насељима. Међутим, подаци за 2024. годину указују да само 26 деце потичу из породица које су живеле у подстандардним насељима (14,7%), а у ромској популацији из подстандардних насеља потиче 21,37% деце. Основано је претпоставити и да деце из ове групације има значајно више, али она не долазе до центара за социјални рад јер не постоји извор информација, односно сазнање центра о њима. Потребно је промислити у свакој средини где постоје подстандардна насеља како да центар за социјални рад постане доступан овој деци, односно ко су партнери који могу доставити информацију центру или како центар може на други начин да обезбеди заштиту за децу погођену или у ризику од дечијег брака.

1.1.3. Најважније карактеристике родитеља деце жртава дечијег брака на евиденцији ЦСР

Имајући у виду значај образовања родитеља, посебно мајки, чија деца ступају у дечије бракове, прикупљени су подаци о родитељима деце идентификованих жртава.

Највећи број мајки има незавршену основну школу (40), завршену основну школу има 35 мајки, без основне школе је 42, са средњошколским образовањем је 12, а више или високо образовање има 2 мајке. За 38 мајки нема података.

Што се тиче очева, њих 34 има завршену основну школу, 34 има незавршену основну школу, 26 очева је без основне школе, средњу школу има 17 очева и нема очева са завршеном вишом/високом стручном спремом. За 48 очева нема података о образовању.

Посматрано у шестогодишњем периоду, јасно се сагледава изразито неповољна образовна структура родитеља ромске деце:

- просечан удео ромских родитеља без основне школе у укупном броју родитеља без основне школе је 87,3%
- просечан удео ромских родитеља са завршеном основном школом у укупном броју родитеља са завршеном основном школом је 39,6%
- просечан удео ромских родитеља са завршеном средњом школом у укупном броју родитеља са завршеном средњом школом је само 15,2%

Када се посматрају подаци о запослености родитеља деце жртава, односно подаци о приходима које остварују, већина родитеља на нивоу укупне популације деце жртава дечијег брака у 2024. години је незапослена – 47,5%; унутар ромске популације родитеља ове деце тај удео је и виши и износи 57,3%.

Такође, индикативан је податак да је само 15 или 8,8% мајки од укупно 170⁶ мајки је запослено - а од тог броја су само 2 Ромкиње - **односно само 1,7% ромских мајки је запослено и остварује редован приход по основу радног односа, што говори о врло неповољном економском статусу жена у овим породицама.**

Са друге стране **право на неку материјалну помоћ оствариле су 122 мајке (од чега 106 ромских мајки) и 68 очева (од чега је 59 ромских очева)** - новчана социјална помоћ⁷, једнократне новчане помоћи, дечији додатак. 18 мајки нема баш никаква новчана примања што указује на **подређен и економски зависан положај жене који је један од фактора очувања дечијег брака као остатка патријархалног модела организације породице, независно од националне припадности.**

Такође, нејасне су ситуације у којима се наводи да су за 43 мајке и 48 очева непознати извори прихода јер се поставља питање ваљаности процене или евидентирања које је центар спровео, имајући у виду да је саставни део процене - процена материјалног статуса породице.

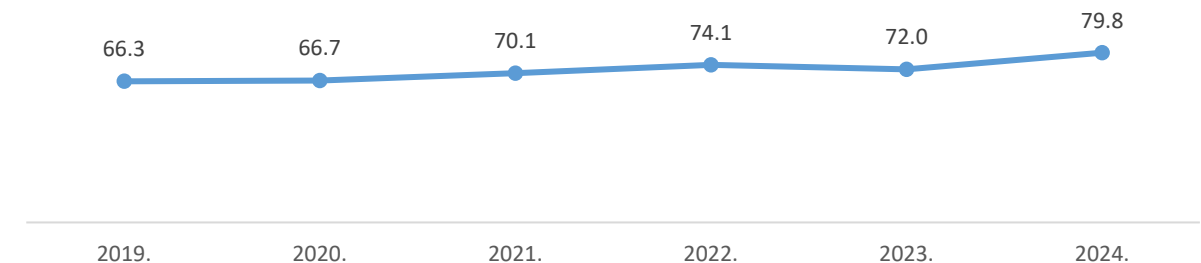
Посматрано у шестогодишњем периоду, у просеку половина односно 48,8% родитеља су незапослени. У прилог лошег материјалног положаја породица из којих потичу деца жртве дечијег брака говори и чињеница да у периоду 2019 – 2024. године у просеку 26% породица су корисници НСП од чега највише у 2022. години – 30%. Постаје јасно до које мере је тежак материјални статус ромске деце жртава дечијег брака када

⁶ Седам мајки деце жртава дечијег брака је преминуло

⁷ Доминира новчана социјална помоћ – 57 мајке и 44 очева у укупној популацији деце жртава дечијег брака; код ромске субпопулације – 52 мајка и 39 очева

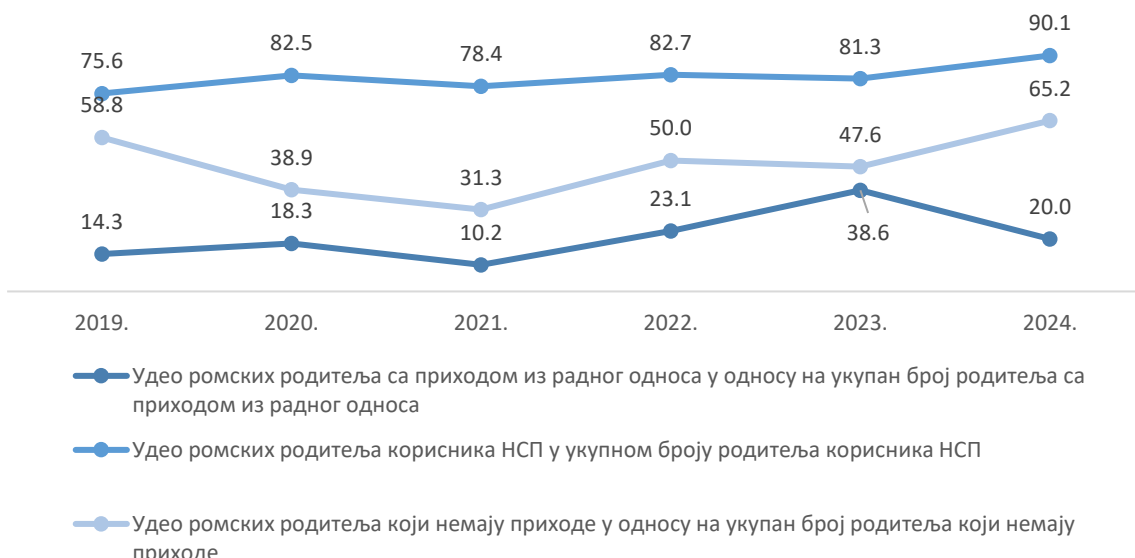
се размотри незапосленост (Графикон 4) и структура прихода њихових родитеља (Графикон 5).

Графикон 4 – Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља деце жртава дечијег брака према незапослености, 2019 -2024. (%)

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2024.

Графикон 5 – Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља деце жртава дечијег брака према извору прихода, 2019 – 2024. (%)

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2024.

Од центара за социјални рад су тражени подаци о извору прихода за оба родитеља чија су деца жртве дечијег брака. Уочљив је податак да само 5 мајки, односно 6 очева остварује приход бавећи се пољопривредом. Може се констатовати да се овакав тренд наставља у односу на претходне године.

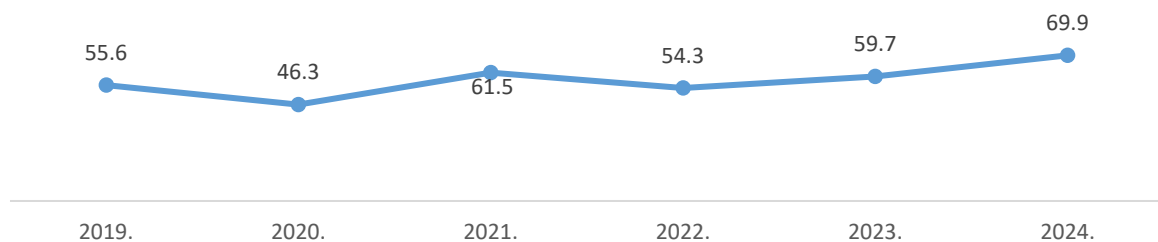
Посматрајући тип породице из којих долазе деца жртве дечијег брака, може се констатовати да **готово половина потиче из једнородитељских породица⁸** - 83 или 46,9% у 2024. години што је значајно више од шестогодишњег просека који износи 29,2%. Од укупног броја једнородитељских породица – 60 или **33,9% су једнородитељске породице мајки са децом**. Када су у питању ромска деца, удео једнородитељских

⁸ Једнородитељске и проширене једнородитељске породице

породица је у нивоу удела на целој популацији деце жртава дечијег брака – 49,6% и такође доминирају породице мајки са децом – 33,3%.

У 2024. години удео ромских једнородитељских породица у укупном броју породица овог типа је 69,9% (Графикон 6) што је значајно веће од шестогодишњег просека који износи 57,9%.

Графикон 6 – Удео ромских једнородитељских породица у укупном броју једнородитељских породица деце жртава дечијег брака, 2019 – 2024. (%)

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2024.

Када се посматрају родитељи деце жртава у односу на ризична понашања, у 2024. години добијени су следећи подаци: код 3 мајке је присутна проституција, 2 мајке и 3 оца су се бавили трговином људима, 1 мајка и 2 оца имају криминогено окружење, 2 оца имају проблема са болестима зависности, 14 очева и 2 мајке су били на одслужењу затворске казне, 4 мајке и 2 оца се воде као психијатријски болесници, у психијатријској установи налазиле су се 3 мајке, просјачењем су се бавиле 4 мајке, скитња је била присутна код 4 мајке.

Податак о ризичном понашању родитеља непознат је за 95 мајки и 86 очева. Ово је сувише велики број родитеља за које центри немају податке имајући у виду да је породична историја веома битна за планирање заштите детета жртве дечијег брака.

Структура ризичних понашања родитеља ромске деце жртава дечијег брака даје суморни приказ околности под којима одрастају и живе ова деца (Табела 3).

Табела 3 – Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља деце жртава дечијег брака према ризичним понашањима⁹, 2019 – 2024. (%)

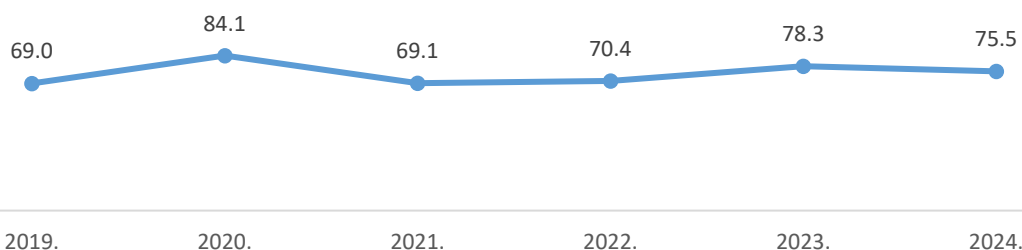
	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.
Одслужење затворске казне	63,6	55,0	50,0	66,7	55,6	75,0
Партнерско и породично насиље	22,2	59,5	46,4	59,3	66,7	68,1
Болести зависности	33,3	56,5	30,8	45,5	16,7	50,0
Просјачење	100,0	80,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Скитња	87,5	66,7	75,0	100,0	0,0	100,0
Сва ризична понашања	56,8	56,4	53,8	63,6	68,3	70,6

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2024.

Веома важан показатељ ризика од дечијег брака представља искуство родитеља, односно када су родитељи, други чланови породице или блиски сродници ступили у брак, а посебно мајке. У 2024. години дат је податак **за 70 деце да је неко од блиских сродника имао искуство дечијег брака**, и то: 46 мајки, 3 оца, 14 сестара, 2 брата, 4 баке и 1 деда. Анализом података у протеклих шест година може се утврдити да је удео родитеља са искуством дечијег брака у укупном броју родитеља ове деце у просеку износи 14,1%. Удео мајки са искуством дечијег брака је знатно виши од удела очева¹⁰ и износи просечних 24,9% у шестогодишњем периоду.

Удео ромских родитеља са искуством дечијег брака је, очекивано, висок и износи у просеку 74,2% (Графикон 7). Удео мајки са овим искуством је у нивоу удела мајки у укупној популацији деце жртава дечијег брака и износи просечних 30,4% у посматраном периоду.

Графикон 7 - Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља који имају искуство дечијег брака, 2019 – 2024. (%)

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2024.

Дакле, потребно је далеко више пажње посветити животном искуству родитеља које значајно утиче на став о дечијем браку када су у питању њихова деца, али и на став ширег породичног окружења у којем дете и његова породица актуелно живе. Питање породичне историје је од великог значаја током процене детета и породице у циљу уочавања ризика од дечијег брака. Такође, познавање обичаја и образаца везаних за

⁹ У Табели 3 су приказане само ризична понашања са највишим степеном заступљености. Остала ризична понашања која се прикупљају кроз упитник су: производња/продаја/конзумирање психоактивних супстанци, проституција, трговина људима, живот и рад у криминогеном окружењу итд.

¹⁰ Просечних 3,2% у шестогодишњем периоду

рано склапање партнерских заједница у ширем окружењу у којем породица живи од великог је значаја за благовремену интервенцију и деловање на умањење ризика кроз неке врсте превентивног рада, било на појединачном случају или на нивоу заједнице.

1.1.4. Поступање центара за социјални рад као органа старатељства у ситуацији постојања (ризика) дечијег брака

Да би се разумела позиција центра за социјални рад и могућност за предузимање интервенција стручних радника, веома је значајно анализирати у којој ситуацији се налази дете у моменту када центар добије пријаву, односно када започиње рад са дететом и породицом.

За благовремену процену ризика по дете од дечијег брака веома је битан податак на који начин центар за социјални рад добија прву информацију о детету жртви (Табела 4).

Табела 4 - Деца жртве дечјег брака према извору пријаве о постојању дечјег брака, 2024. (%)

	Број пријава	Удео пријава
Надлежни ЦСР по службеној дужности	15	7,6
Други упутни ЦСР	10	5,1
Полиција	31	15,7
Установа социјалне заштите	6	3,0
Органи локалне самоуправе (матичне службе)	5	2,5
Здравствене службе (домови здравља, патронажне службе)	54	27,3
Школа	5	2,5
Педагошки асистент	0	0,0
Здравствени медијатор	0	0,0
Родитељи детета	24	12,1
Сродници детета	5	2,5
Старатељ детета	4	2,0
Хранитељ детета	4	2,0
Комшије, пријатељи	0	0,0
Дете жртва дечијег брака	0	0,0
Суд -захтев за давање стручног мишљења у поступку давања сагласности за ступање малолетника/це у брачну заједницу	34	17,2
Удружења грађана	0	0,0
Анонимна пријава	0	0,0
Неко други, уписати	2	1,0
Укупно	198	100,0

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака, 2023.

У случају ромске деце најчешће пријаве долазе и даље из здравственог система – 35 (26,7%), потом од полиције и тужилаштва 26 (19,8%), а родитељи су пријавили 13 случајева (9,9%).

И даље нити једна пријава није дошла од служби/појединаца који су на извору података, односно у ситуацији су да могу благовремено да уоче ризик, а то су здравствене медијаторке и педагошки асистенти и удружења грађана.

Ови подаци указују на неопходност стварања мреже у локалној заједници која би била анимирана да покрене и планира активности на спречавању дечијих бракова на нивоу своје локалне заједнице.

Наравно, много значајнији простор за рад постоји у ситуацијама када је пријава стигла док је дете у ризику, али се још увек не налази у партнерској заједници јер када је дете већ у партнерској заједници то знатно сужава простор за рад са дететом и своди се на умањење штете нанете детету. У 2024. години - 33 деце или 18,64% се још увек није налазило у партнерској заједници, 17 (9,6%) деце је повремено живело са партнером, 98 деце (55,37%) је већ живело у заједници са партнером, а 28 (15,8) је раскинуло заједницу у којој је живело.

У ромској популацији деце пријаве о постојању дечијег брака су стигле за 59 (50,4%) дете када су она већ живела у партнерској заједници.

Такође постоје и ситуације у којима је у дечијем браку рођено дете, те је потребно реализовати поступке који се тичу заштите новорођеног детета, али су то такође ситуације у којима се углавном умањује штета за дете у ситуацији дечијег брака, а посебна пажња се даље мора усмерити на заштиту новорођеног детета.

Потребно је нагласити **да саветодавни рад у центру за социјални рад, као и већа примена мера породично правне заштите може дати значајан резултат у спречавању дечијег брака у групацији деце која су у ризику или повремено живе у партнерској заједници.** Значајан партнер центра за социјални рад су свакако организације цивилног друштва које су специјализоване за рад на спречавању дечијих бракова, посебно у ромској популацији, а као метод реализују радионице са децом, али и са родитељима деце у ризику од дечијег брака.

Када су у питању мере, услуге и поступци које је ЦСР предузео/реализовао/пружио у 2024. години у циљу заштите детета и породице, ситуација је следећа:

- У највећем броју случајева (147 или 83%) центар је пружио **саветовање и информисање** детета и породице на тему штетности дечијег брака
- У 59 случајева центар је дете и породицу упутио на друге социјалне услуге и сервисе као што је нпр. **саветовалиште**
- У 46 случајева пружена је нека врста **материјалне** подршке;
- 12 деце је упућено на алтернативни смештај
- Послови у вези примене старатељске заштите реализовани у вези 19 случајева;
- Родитељи 1 детета су у поступку или су лишени родитељског права
- У 5 случајева центар је покренуо **поступке за заштиту права детета**
- У 12 случајева поднете су кривичне пријаве против одговорних лица за кривично дело **запуштања и злостављања малолетног лица**

- У 5 случајева покренуте су кривичне пријаве против одговорних лица за кривично дело **ванбрачне заједнице са малолетником**
- У 1 случају покренута је кривична пријава против одговорних лица за кривично дело **трговине људима**
- У 10 случајева центри су применили **надзор над вршењем родитељског права**.

Међутим, треба имати у виду да центар веома ретко уочи ризик од дечијег брака благовремено, те за примену надзора над вршењем родитељског права буде касно, односно дете се већ налази ван родитељске породице и целисходније је применити неке друге мере. Уочава се повећање броја покренутих поступака за заштиту права детета у односу на претходне године, међутим стиче се утисак да се старатељска заштита не примењује за све случајеве који су прописани законом, као и покретање поступака који се тичу родитељских права (нпр. 12 деце је упућено на алтернативни смештај, а само у једном случају је у току или су родитељи лишени родитељског права).

У 41 случају, од којих се у 20 случајева ради о ромској деци, центри су дали налаз и мишљење по захтеву суда за формално склапање брака (која су готово увек у прилог склапања брачне заједнице, иако се ради о деци испод 18 година старости), што указује на, углавном, формалан приступ стручњака овом питању.

1.2. Центар за заштиту жртава трговине људима

Иако је за очекивати да деца жртве дечијег брака лако постану жртве трговине људима, Центар за заштиту жртава трговине људима пријављује **свега 3 случаја деце идентификоване током 2024. године**, и то девојчице, од којих су 2 узраста испод 15 година. Нејасно је шта су тачни подаци јер ова институција кроз део упитника даје одговоре за две уместо пријављених три жртве. Извор пријава је: за 1 дете полиција, 1 дете центар за социјални рад и за једно дете инострана социјална служба.

Што се тиче активности које је Центар за заштиту жртава трговине људима предузео и које су у његовој надлежности, у сва 3 случаја је остварена сарадња са надлежним центром за социјални рад, као и са полицијом и тужилаштом. У једном случају детету је обезбеђена психотерапија. Смештај у Прихватилиште за жртве трговине људима је обезбеђен за 1 дете.

1.3. Центри за породични смештај и усвојење

У 2024. години центри за породични смештај, односно београдски центар је евидентирао једно дете испод 15 година старости, жртву дечијег брака. Дете је уредног здравственог и развојног статуса, редовно похађа средњу школу. Упутни орган је Центар за социјални рад Шабац. Дете и хранитељска породица су информисани и едуковани у вези дечијег брака и континуирано се са њима ради саветодавно.

Закључак

У односу на претходни извештајни период опао је број идентификоване деце за 2,7% (у 2024. је било 177 деце, а у 2023. - 182 детета). Иако, међу децом има и дечака (10,7%), значајно је већи број девојчица које су жртве дечијег брака (89,3%)¹¹, што јасно указује да се ради о родно заснованом виду насиља које најчешће погађа девојчице.

Подаци и даље континуирано указују на то да је у ромској популацији највећи број дечијих бракова (66,1%) и да су ромска деца у знатно неповољнијој ситуацији која проистиче из лошијег материјалног и образовног статуса њихових родитеља, као и њиховог статуса запослености, искуства дечијег брака у породици порекла, као и присуства ризичних понашања у породици и непосредном окружењу.

Већина идентификоване деце је под родитељским старањем (85,5%), што јасно говори да је неопходан рад са породицом, на мењању ставова у односу на дечији брак, те да су кампање усмерене на ширу јавност од великог значаја, као и све форме превентивног рада у локалној заједници, посебно ако се има у виду да подаци показују да је појава дечијег брака заступљена у свим регионима у Србији, и да није стриктно везана за одређени тип или величину насеља.

Посматрајући образовни статус деце жртава може се закључити да је у просеку 33,9% деце средњошколског узраста, али не похађа средњу школу. Намеће се питање да ли би обавезност похађања средње школе допринела смањењу дечијег брака.

Центар за социјални рад је веома важна институција у раду са децом жртвама дечијег брака, али његово укључивање је у већини случајева већ када је дете у дечијем браку (у 55,4% случајева дете се у моменту пријаве већ налазило у партнерској заједници), што знатно смањује могућност превентивног рада са конкретним дететом и породицом. Ове интервенције више представљају „гашење пожара“, а не рад у смислу отклањања ризика по дете. Иако се информативно и саветодавно ради са децом и породицама, ове интервенције су усмерене на ублажавање штете које је дете претрпело и тиче се евентуално повратка у процес образовања и материјалне подршке, а већина активности је фокусирана на мере породично правне заштите и покретање различитих поступака код других органа.

Много већи ефекти којима треба тежити, постижу се отклањањем ризика, а центар за социјални рад, као институција социјалне заштите, на располагању има мање интервенција примерених овој фази, а много више у фази када се дечији брак већ десио, посебно у ситуацијама када је из дечијег брака већ рођено дете.

Сиромаштво јесте један од узрока дечијег брака, али ту је свакако присутан и фактор образовања мајки и њиме условљен економски зависан положај мајки чија деца су актуелно жртве дечијег брака. Посебно је драматична ситуација у ромској популацији

¹¹ Што је ниже од шестогодишњег просека који износи 93,7%

где је очито неопходно радити на смањењу осипања деце, посебно девојчица, из образовног процеса, али и на различитим мерама подршке за излазак из сиромаштва и зависног економског положаја жене.

Препоруке

- **Јасно је да је дечији брак вид насиља над децом, те је потребна нулта толеранција у односу на ову појаву. Да би се постигла потпуна елиминација дечијег брака неопходна је свеобухватна активност и на националном и на локалном нивоу.**
- Неке од активности би требало да обухвате мапирање средина где је ова појава најзаступљенија, а потом локалне управе треба да на својој територији спроведу активности предложене у Моделу који је сачинио Републички завод за социјалну заштиту у сарадњи са УНИЦЕФ-ом.
Ово подразумева и издвајање средства за чије планирање, такође поменути Модел може бити од користи.
- **Паралелно са овим активностима, неопходно је спровести обуку свих стручњака из релевантних служби (школе, центри за социјални рад, центри за породични смештај и усвојење, полиција, судије, тужиоци,...).**

Извештај сачинила

Сања Кљајић